

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1994 m. balandžio mėn. 23 d. / April 23, 1994

Nr. 79(16)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sintaksė, sąvokos, žodžiai

Sigitas Geda savo poezijos gelmes bei platumas sugeba apvilkti prasmę išvėlgiančiu rūbu. Skaitai, ir tau viskas aišku, artima, miela. Net ir keisčiausi vaizdiniai, net paradoksalios neskaitytos ypatybės galvosūkių. Jei kartais kai ko ir nesupranti, tai bent aiškiai jauti įtaigios kalbos virpesį, girdi plankančią poeto širdį. Kvėpuoji erdvios sintaksės oru.

O štai Metų 1994 kovo numerio imu skaityti literatūrologės Audingos Peluritytės rašinį „Sigitas Gedas lyrika kaip kultūros metafora“. Tema įdomi. Tačiau – tegul atleids man šio gražaus vardo mokslininkė – pirmo sakinio audins jau toks raizgas, kad aš, nelyginant kvaiša musele, tuoj įstringu sintaksės tinkle. Ir ne iš vietos. Pasigirsiu, protarpiai be didelio vargo skaitinėju ir akademinių kritikų raštus. Ne per seniausiai Northrop Frye išvalgia knyga *Anatomy of Criticism*. Bet, matyt, lietuviškiems tokio pobūdžio tekstams mano imlumas atbuko. Cituoju minėtos Peluritytės vieną sakinį: „Konstatavus, kad įvairūs S. Gedos lyrikoje yra literatūrinė mitologinio simbolio redukcija, paradigmos kaupianti kontekstinių prasmų turinį, o sintagmoms manifestuojanti tą turinį racionaliu tekstinio reikšmių forma („Mitologinė S. Gedos lyrikos sistema“ – *Literatūra ir menas*, 1993 m. rugpjūčio 21 d.) būtina sudėlioti pagrindinius akcentus pačiame lyriname kalbos, kuri išsiskleidžia žodžio forma, srautė – pažymėti kurtines mitopoetinio (tai sąlyginė, aspektinė kategorija) vaizdo schemas kraštines, nes jos šioje lyrikoje universalios ir individualios to vaizdo aspektus daro vieningus ir neskaldomus, atpažįstamus bet kurioje teksto atkarpoje.“

Šiuolaikinis literatūros mokslas linksta prie sudėtingo rašymo. Semiotikos, struktūralizmo vartojamas sąvokas galima įsiminti, net įvaldyti, kaip tolygiai nūdienos pradžiamoksliai vaikai įsimena painiausias elektroninių žaislų kombinacijas. Audingos sakinyje ne žodžių prasmės sudarko aiškumą, bet toji viso ko sangrūda, stoka erdvės, stoka ramaus minties grovimo. Skaitydami užduoti.

Poetas Thom Gunn eilėraštį „Gimtadieniui“ pradeda šitaip:

Šiame numeryje:

Kalbai reikia erdvės, kaip žodžiams meilės • Pokalbis su Virgilijum Noreika • Iš knygos apie partizanų kovas • Po Raimundo Katiliaus ir Leonido Dorfmano gastrolų Amerikoje • Alvydo Bausio eilėraščiai • Dainininkas Stasys Povilaitis • Valdas Adamkus apie išsvijimą ir Lietuvą • Nuomonės ir pastabos • Rimanto Dichavičiaus paroda Čikagoje

„Lietuvos kultūra egzistuoja ne vien tik Lietuvoje“

Pokalbis su Virgilijum Noreika

Buvęs Lietuvos Operos ir baleto teatro direktorius solistas Virgilijus Noreika gimė Šiauliuose. Baigė Konservatorijoje Kipro Petrausko vadovaujamą solinio dainavimo klasę ir tuoj dainavo Akademiniame Lietuvos operos ir baleto teatre solistu. 1957 metais už lietuvių liaudies dainų atlikimą Tarptautiniame konkurse Maskvoje laimėjo aukso medalį. Jis daugelio valstybių sostinėse dainavo tenoro partijas operose, padainavo daugiau negu 100 rečitalių. Savo profesines studijas gilino La Scala teatre, Italijoje, ir 1966 metais jame atliko Pinkertono partiją Puccini operoje „Madama Butterfly“, o vėliau La Scaloje dainavo Herco partiją Verdi „Rigoletto“ operoje. Gerai nežinome, kokias partijas dainavo savo teatre Lietuvoje, tačiau žinome, kad Čikagoje mūsų scenoje dainavo Donizetti „Meilės eliksyras“, Puccini „Lietuvius“. Verdi „Otello“ ir dabar – Klovos „Pilėnuose“. Tad ir kalbamės jo profesinio vizito metu Čikagoje.

— Jūs meniniai tikslais Čikagoje nebe pirmą kartą. Kas buvo išpuodingiausia?

— Gal ne tiek klausytojai, kurie klausėsi mano dainavimo, kiek susitikimai su čia gyvenančiais lietuviais. Tada atvažiuavau iš Kanados. Ir ten man jau buvo aišku, kad čia vyksta prasmingas kultūrinis gyvenimas. Apie politinę veiklą girde jau per Amerikos balsą. Tačiau kultūrinis veikimas man čia padarė įspūdį. Ir čia man buvo daug atradimų, ir ne tik Čikagoje, bet ir Kanadoje, ir kitur šio krašto valstijose. Tie atradimai buvo lemtingi, labai lemtingi, ir, sakyčiau, pačiu laiku. Jie mane gyvenime nukreipė teisingame kryptimi, kaip kad dabar matau. Neįsipažinau į nereikalingas istorijas. Aš čia radau draugų, įsivieniau, daug ką išmokau. O svarbiausia – supratau, kad Lietuvos kultūra egzistuoja ne vien tik Lietuvoje, ir nežinia, kuri dar lietuviškesnė.

— Šiuo metu gyvenate Venecijoje. Kaip ten buvute sutikęs? Ar koncertavote?

— lūnė „u“, ne „o“.

Pedagoginis lituanistikos institutas Čikagoje yra išleisęs Prano Skardžiaus *Lietuvių kalbos kirtavimo vadovėlį* (1968). Mums, tiesą pasakius, reikėtų parankesnės kirtavimo knygelės, su dažnai netaisyklingsi kirtavimų žodžių sąrašais, o ypač su tarpautinių žodžių kirtavimo nuorodomis.

Pranas Visvydas

— Į Veneciją, pagal metinę sutartį, atvykau dėstyti dainavimą ten neseniai įsteigtoje Dainavimo akademijoje. Pradžiai buvo labai gera, ir norėjosi dirbti. Bet vėliau pradėjo keisti sutartį ir sąlygos pakito. Po ilgų ginčų teko pasirašyti naują sutartį, kuri mažesnę naudą teikia man ir mano šeimai. Tačiau čia jau ilgą istoriją. Noras ten dirbti mažesnis. Jeigu Lietuvoje būtų bent panašios sąlygos, vargu ar būtume važinėję į Veneciją. Mano sutartis baigiasi rugpjūčio mėnesio pabaigoje. Bet yra ir tam tikrų prosvaisčių. Jeigu bus įgyvendintas vienas labai įdomus projektas, tai gali tapti Venecijoje pasilikti ilgiau ir kelionę į namus atidėti.

Ar teko koncertuoti? Čia mes esame tiesiog blokuojami nuo koncertavimo. Mums neleidžiama dainuoti koncertuose. Sako, jog ministras neleidžia, atvažiavome dėstyti, tai ir turime tik dėstyti, bet ne koncertuoti. Tad labai nemalonu. Per aštuonis mėnesius esu dainavęs vieną rimtą koncertą – supažindinimą su savimi, kas esame, ir du koncertus privačiuose namuose, kas čia įprasta. Sukviečiama 50 ar 60 žmonių. Tad kūrybine prasme mano veikla nutrūko – koncertuoti netenka. Menedžeriams irgi patarta nekviešti atvykusių koncertams.

— Ar turite gabių ir balsingų studentų?

— Venecijoje dainininkų yra. Ypač tenorų. Bet jie neturi dainavimo mokyklos. Turiu dešimt studentų – nuo pradėjančių iki gerų. Nesu patenkintas Akademijos, kuri įsteigta vos prieš pusantį metų, tvarka. Neturi jokios praktikos Akademijos vadovavimui.

— Kaip su lietuvišiais Venecijoje? Ar tenka Jums buvoti Lietuvos ambasadoje?

— Lietuvių čia nedaug. Bendraujame gal su dešimčia šeimų Caracas mieste. Su ambasada ryšiai tampa. Bičiuliaujame su ambasadorium Vytutu Dambra, Deiveikiu Šeima, Beatrice de Dominguez ir dar kitais. Ambasada daug dėmesio skiria lietuvių. Tai sunkus darbas. Nelengva sudominti jaunimą, gal jų susirinkę koks 20 ar 30. Šiuo metu lietuvių susitikimas vyksta per bažnyčią, nors savo parapijos nėra. Ambasadoriaus Dambros rūpesčiu, kiekvieno mėnesio pirmąjį sekmadienį vyksta pamaldos ir mes susitinkame šv. Mišiose ir po jų pabendraujame. Žodžiu, daromos pastangos lietuvių suvienyti. Santykiai gvyja, ateityje bus dar geresni. Mūsų atvažiavimas gali jiems tik padėti.

— Jūs daugel metų vadovavote Lietuvos Operai. Kaip Jums gimė mintis statyti „Pilėnus“? Juk tai tautinė-patriotinė opera, neabejojote tokiais laikais?

— Kai aš atėjau į teatrą, tai „Pilėnai“ jau buvo pastatyti. Tik šią operą savo direktoriavimo metais aš dukart atnaujinau. Politinių aistrų dėl jos nebūdavo iš vyriausybės pusės. Bet man sunkiausia buvo ne su „Pilėnais“, bet su Juzeliūno opera „Sukileliai“. Mat ši opera buvo išbraukta tuoj po generalinės repetacijos, dieną prieš premjerą.

Virgilijus Noreika

Ją Centro komitetas, kaip per daug tautinę, uždraudė. Tad ją sugrąžinti į sceną buvo labai ir labai sunku. Teko vyriausybės ir Centro komitete peržengti daug slenkčių, daug diplomatijos ir pavyko išgauti leidimą vėl ją pastatyti. Tad pats sunkiausias mano pirmaisiais vadovavimo metais dalykas ir buvo „prakišti“ ir sceną „Sukilelių“ opera. Nors kompozitorius Juzeliūnas buvo nepatenkintas, kad mažai tebuvo jos spektaklių, bet man ta opera labai brangi. Daug sveikatos kainavo įtikinti, kad reikalinga pažanga, kad nereikia bijoti kunigo didvyrio (kun. Mackevičiaus personažas)... dabar jau nebeprisimenau tų visų argumentų, kuriuos dažnai dėsciau tuometinei valdžiai. Bet „Sukileliai“ buvo pastatyti, ir tai man liks atmintyje visą laiką.

— Koks Jūsų žvilgsnis į Banaičio operą „Juratė ir Kastytis“? Ar reiktų ją rodyti Lietuvos scenoje?

— Opera sukurta išsivijos kompozitoriaus ir turėtų užimti deramą vietą Lietuvos teatro afišoje. Bet aš nemanau, kad Lietuvos Opera ją statytų. Čia pavyzdį turėtų parodyti Lietuvių Opera Čikagoje. Aš palaikau tą idėją, kad ją reikia statyti ir kad ją būtų verta parodyti ne tik Vilniuje, bet ir kituose miestuose. Žinoma, čia iškiltų tam tikrų pastatyminių problemų, kadangi skirtingos scenos – Kaune ir Šiauliuose mažytės scenos, o Vilniuje ir Klaipėdoje didelės. Bet operą reikia statyti ir čia būtų tam tikra atsvara – dabar buvo „Pilėnai“, o vėliau – išsivijos „Juratė ir Kastytis“. Tokia idėja „plaukioja“ ir Vasaičių šeimoje, kuri mane nebe pirmą kartą čia globoja. Bet kadangi opera yra trumpa, tai gal būtų galima įjungti daugiau Banaičio muzikos – papildyti didžią baletą scena, plačiau supažindinant su Banaičio kūryba. Taip praktikuojama pasaulinėje muzikos literatūroje, taip buvo daroma ir Vilniuje.

Šiuo atveju pavyzdžiais gali būti Chopin'as, Strauss'as, mūsų Gruodis ir dar kiti. O dėl Lietuvos Operos angažavimosi, tai jau nebe nuo manęs priklauso, tačiau, kiek reikės ir galėsiu, aš tai remsiu ir padėsiu.

— Lietuvoje jau nemažai užsienio šalių ambasadų. Kaip sekasi reprezentuoti Lietuvai muzikinės kultūros plotmėje?

— Šiuo metu nežinau, koks vyksta šioje srityje bendravimas. Rodos, kad muzikine kultūra labiausiai domisi vokiečių ambasada. Man teko daugiausia bendrauti su italų ambasada. Lietuvos reprezentavimasis šioje srityje turėtų būti aukšto lygio.

— Maestro, ar nemanote steigti operinio meno studijos, kad baigūsieji konservatorijas galėtų pasiruošti, tobulintis ir vėliau dainuoti jau reprezentacinėje Lietuvos Operoje?

— Aš jau maniau ir tebemanau tokią studiją steigti, nes Lietuvai ji būtina. Tačiau jai reikalinga daug finansų. O finansinę paramą šiuo metu gauti labai sudėtinga. Reikėtų valstybinės dotacijos, tačiau dabar turbūt neįmanoma. Reikia patalpų, pianistų, režisierių, užsienio kalbų diktijos specialistų ir t.t. Studentai neįstengtų atsilyginti už studijų dėstymą. Kad ir paprasta studija, bet kainuoja daug pinigų. Šiuo metu turiu daug žinių, kaip Caracas mieste vertėsi Veneculos baleto profesinė komercinė studija, kurioje tik solistai baletu šokėjai dirba. Čia ir mano žmona priklauso. Joje yra 18 baletu solistų ir jiems vadovauja buvusi žymi balerina Nina Novak. Susipažinus su jais, žinau, kaip sunku yra ruošti kadras.

Lietuvoje tokio aukšto lygio studija reikalinga dėl dviejų priežasčių. Svarbiausioji yra ta, kad turi būti sudaryta konkurencija Akademijai. O antrosios priežasties kol kas nenoriu atskleisti. Kai tik atsiras galimybių, organizuosiu šios rūšies studiją; jau yra vienminčių, gal bus galima ir pradėti.

[Tokias studijas Amerikoje turi Metropolitan New York'e ir Lyric Čikagoje operos. Jų reikalingumą patvirtino pats gyvenimas. Jas baigę jau dainuoja pasaulinio (Nukelta į 3 psl.)

Virgilijus Noreika ir Irena Milkevičiūtė Lietuvos operos pastatytą Vytuto Klovos „Pilėnų“ spektaklįje Morton High School Auditorium, Cicero, Illinois, praėjusį sekmadienį, balandžio 17 dieną.

Jono Tamulaitis nuotrauka

Antanina Garmutė

ALKUPĖNAS

Dokumentinė apybraiža iš spausdinamos knygos apie partizanines kovas Lietuvoje „Motinėle, auginai...“

Žalias medžių guotas kelia šakas į dangų tarsi pasiilgęs Amžinybės, į kurią jau iškeliavo kadaise čia stovėjusios sodybos šeimininkai. Gale lauko, pasislėpdamas tarp arimų ir pievų, vinguriuoja į Dubysą mažas upelis Alkupas. Medžiai ir upės amžinai už žmogų. Jie mena mažą berniuką, vėliau paauglį, jaunuolį ir subrandusį vyrą, kuris visą trumpą savo gyvenimą be galo mylėjo šį žemės kampelį Žemaitijos širdyje. Petras Bartkus – Žemaičių krašto partizaninės kovos organizatorius, Priskelimo apygardos vadas, poetas Alkupas.

Anksčiau beveik nieko nežinojau nei apie jį, nei apie žiaurias kovas prieš bolševikus Žemaičiuose. Sovietinė spauda nuodijo mūsų sąmonę melu, žavėjosi šio krašto komjaunimo žygdarbiais. Pavieniai rusų kilmės piliečiai ir jų talkininkai buvo vaizduojami kaip lietuvių tautos didvyriai, kurie sėkmingai traukino fašizmą, „buržuazinį nacionalizmą“ ir visa, kas tikrai lietuviška. Netgi lenktyniavo tarpusavyje, didžiavosi savo didžiųjų neapykantą. Tautos naikintojai buvo pasidavę lietuvių vadinami jos liaudies gynėjais. Rašytojų duoklės sistamai dėl duonos karnio, jeigu ir nepateisinama, tai bent jau suprantama: negyvas medis medžiui, o žmogus – žmogui. Raudonojo teroro ramsčiai jautėsi įtvirtinę okupantų valdžią šimtmečiams ir reikalavo besaikių liaupsų. Besiklausydami šių liaupsų, galėjai pagaltuoti, kad Žemaitija būtų tik kandidatas į komunistinį rojų ir tautos išdavikus bei budelius.

Teroro ir stagnacijos metais pašnibdomis buvo kalbama apie pasiaukojimą, šventą brolių žemaičių kovą prieš okupantus, apie tos kovos masiškumą. Apie Tautos didvyrius – asmenybes, nežūrėjusius aikščių grindinių ir Sibiro ledynų.

Man dirbant Lietuvos statybos ir architektūros mokslo tyrimo institute, bendradarbis ir Sibiro tremties bičiulis Vytautas Stašaitis dažnai prasišildavo apie geriausią savo jaunystės mokslo ir kovų draugą – Žemaičių partizanų vadą Petrą Bartkų. Su Vytautu mes ir šiaip turėjome apie ką pakalbėti – jis yra vedęs mano mokyklos draugę Albinutę Ožeraitę. Betgi mėgiamiausia Vytauto tema – apie Petrą ir jo partizanus.

Dar nereikia nei padavimų, nei legendų. Trys gyvieji atminties šaltiniai srovėna ir neleidžia išblėsti Petro Bartkaus „Sąžinės“, „Žadgailos“ paveikslui. Tai Vytauto Stašaitis – „Simo“ pasakojimas, Petro mylimos merginos prisiminimai ir paties Alkupo poezija.

Nei iš širdies, nei iš atminties niekada neišbraukė Vytautas savo jaunystės draugą. Jie susipažino 1941 metų rudenį, įstoje mokyti į Kauno Aukštesniąją Technikos mokyklą. Mokėsi mechanikų kurse. Stašaitis susidraugavo su Petru Bartkumi ir Vytautu Sinkievičium. Pastarasis priklausė Lietuvos Laisvės kovotojų sąjungai, o Stašaitis su Bartkumi kitų metų rudenį įstojo į Lietuvos Laisvės Armiją.

Priesaiką davėme dviese su Petru Vilkaičio bute, kuris buvo Višinskio gatvėje. Petras buvo labai gabus organizatorius, – prisimena Stašaitis. – Aš per metus laiko į organizacijos veiklą įtraukiau tik tris narius, o jis gimtajame Pakapurnio kaime suorganizavo visą būrį LLA kovotojų. Petras mokėsi paviršingai. Gyveno gana vargingai, užsidirbdavo duodamas pamokas. Petras gelbėjo ir draugus, pakliuvusius į gestapą.

1943 metų gruodžio 16 naktį Vytautas Sinkievičius su Algij Kavaliausku ant Panemunės tilto nuginklavo vokiečių. Grižtančius namo juos persekiojo vokiečių patrulis. Vytautui Sinkievičiui persėdė koja. Jį paguldė į ligoninę netoli gestapo. Šalia lovos pastatė sargybini. Petras Bartkus tučiuojau organizavo draugo pagrobimą iš ligoninės. Naktį dviračiu jis nuvažiavo į Pakapurnio kaimą (70 km), atsivėrė iš ten arklių su rogėmis. Ketinome sužvesti pagrobti ir išvežti į kaimą. Tačiau jį ištiko stabas, buvo aukšta temperatūra. Kūčiū dieną draugas mirė. Petro rūpesčiu draugą iškilmingai palaidojome Šančių kapinėse, prie Panemunės tilto. Vytauto bažnyčioje mūsų paprašyta dainininkė Beatričė Grincevičiūtė giedojo „Ave Marija“.

Jaunuolių draugystė, prasidėjusi vokiečių okupacijos metais, tęsėsi. Vytautas Stašaitis

Petras Bartkus – „Sąžinė“, „Žadgaila“ – Priskelimo apygardos vadas, kurybą rašęs Alkupo vardu.

buvo antrosios oro eskadrilės vado majoro Antano Stašaitis sūnus. Gal tai nulėmė jų pomėgį aviacijai, sklandymui. 1943 metų rudenį keturi draugai: Vytautas Stašaitis, Žiulys, Algis Š. ir Petras Bartkus įstojo į sklandymo mokyklą. Pratrybos vyko Kulautuvoje. Bene geriausiai sklandyti sekėsi Petriui – jis vienas pirmųjų pradėjo „kopti į šlaitą“.

Artėjo frontas. 1944 metų birželio mėnesį Petras Bartkus lankėsi tėviškėje, Raseinių apskrityje. Jį, kaip veiklų LLA organizatorių, jau medžiojo rusų diver santai. Į jo namus užėjo kaimynas Venslauskas. Petras buvo kitame kambaryje, kai prie Venslauskos pripuolė ginkluotas pistoletu žmogus ir, palaikęs jį Petru, ėmė tardyti apie LLA veiklą. Petras Bartkus suprato, greitai apsisprendė ir neprašyta svečia iš kito kambario nušovė. Nesaugūs tapo namai Petriui. Tada su juo atsivėikino. Jis pradėjo slapstytis.

Kalbamės su Stašaičiu apie vėlesnius susitikimus su Bartkumi. Jiedu dar bendravo, palaikė ryšius iki pat Vytauto arešto.

– 1946 metų pavasarį, – prisimena Vytautas, – vaikštinėjau universitete. Prie manęs priėjo Petro mergina Aldona ir perdavė nuo jo linkėjimus. Nudžiugau. Apipyliau klausimais. Jį pažadėjo atsakyti į juos vėliau. Ir iš tikrųjų po mėnesio pasakė man adresą Raseiniuose ir slaptažodį. Į mano klausimą „Ar turit butelį“, turėjau išgirsti atsakymą: „Turit butelio kamštį“.

– Taip Vytautas Stašaitis – „Simas“ pateko pas Raseinių partizanus. Viena

Panėvėžio apylinkių partizanai

graziame ūkyje buvo įsikūręs Lydzio rinktinės Juozo Čeponio būrys.

– Suradau Petrą. Išsikalbėjome. Paminėjo, kad su Čeponiū nelabai sugyvena. Paskiau nusileidome į didžiulį rūšių namą. Išbandėme vokišką kulkosvaidį „MC-43“. Veikė gerai. Paleidus pirmąją seriją, kulkos šokinėjo rikšetu, skraidė betono skeveldros. Vakare susiruošėme į žygį. Išėjome dvylika vyrų. Petras davė man savo pistoletą TT. Nakties žygį atlikom ramiai.

Petras Bartkus negėrė, nerūkė, buvo religingas, dvasingas jaunuolis. Labai sąžiningas, pareižingas ir atsargus. Kai kitą kartą Stašaitis – „Simas“ aplankė draugą, rado partizanus apsisostusius kluone.

– Petras supažindino su nauju vadu. Tai buvo atsargos leitenantas Algis Zaskus – „Salna“. Petras pasakė, kad labai jo nemėgsta ir jį itaria jį esant KGB agentu. Matėme visi, kad „Salna“ mėgsta išgerti. Partizanus piktino ir jo laisvas elgesys su viena ryšininke. Vyrai rikiuojasi įprastai rytinei maldai, o jie begėdiškai vartalojasi... Stengdamasis įgyti partizanų pasitikėjimą, „Salna“ drąsiai susaudė paimtą ir nelaisvę strībą nuo Jonavos. Pavardės tiksliai neprisimenu, lyg Urbonavičius.

Paskutinį kartą su Petru Bartkumi Vytautas Stašaitis matėsi vėly 1946 metų rudenį Alėjų kaime, Šienlaukio stotelėje. Lijo. Petras apsupo Vytautą savo nepermerkiamu apsiaustu, o pats liko slapsti lietuje. Per ryšininkę Nausėdaitę – „Rasą“ tą apsiaustą vėliau jis grąžino.

– Petras dar paprašė manęs pasirūpinti kapitono Jono Žemaičio – „Vytauto“ sūnumi Laimučiu, nes Kaune staiga mirė Žemaitienė. Laimutis turėjo kokius trejus metukus. Mes trise – Petro draugė Aldona, ryšininkė Nausėdaitė ir aš – atvedėme Laimutį iš Trakų gatvės Giržausko namo pas Nausėdaitės motiną.

1946 metų lapkričio 30 dieną Stašaitį areštavo. 1950 metais Balchaso lageryje jis susitiko Petro būrio kulkosvaidininką. Iš jo sužinojo, kad Petras gyvas ir kovoja Tėvynėje.

– Sugrįžęs iš Sibiro išgirdau, kad Petras žuvis, o Algis Salna dėsto aukštojoje partinėje mokykloje (dabar mires). Salna parašė atsiminimus apie Žemaitijos partizanus. Dievai žino, kokia jų vertė. Atidavė juos Panevėžio dramos teatro režisieriui Juozui Miltiniui, kad pastatytų pjesę. Tačiau režisierius griežtai atsisakė, kad pagal KGB darbuotojų atsiminimus pjesės nestatytų.

Padubysio slaituose uogaudami, rieuštaučiami 1940-aisiais susipažino Raseinių gimnazijos gimnazistas Petras Bartkus ir atvykusi pas gimines į svečius jauna kaunietė Aldutė Poderytė. Jų nekaltą, beveik vaikišką draugystę ilgainiui peraugo į gilesnį jausmą. Traškiša tos meilės istorija. Kai Petras mokėsi Kaune, jie susitikinėjo gan dažnai. Jaunuolis kalbėjo apie aukštus idealus, meilę Tėvynei, jis jau buvo pagrindinio kovos prieš vokiškuosius okupantus dalyvis. Naująja, bolševikų okupacija, jis sutiko su ginklu, miške. 1944 metų lapkričio 15 dieną laiške Aldonai jis rašė, kad negalima „nutolti nuo realios tikrovės, kuri šaltu realumu artėja kartu su šalta žiema“. Buvo pati partizaninės kovos pradžia ir jaunas vyras gavino viltis, kad sulauks iš užjūrių pagalbos ir šioje kovoje neliks vieniši. Po rusų pergalės prieš vokiečius, 1945 metų gegužės 30 dieną, Petras rašė: „kelias į laisvę ne rožių žie-

dais, bet aštriausiais dygliais klotas. Tikiuosi, kad dar kartą teks praleisti karo audrą“.

Jie vis tikėjosi. Laukė pagalbos iš demokratijos gynėjų pasivadinusios valstybės. Atsiminkim, kad karalius Lyras praregėjo tik netekęs karūnos, apakintas ir vienišas dykumoje. Graikų filosofas Demokritas, sulaukęs šimto metų, pats išsidūrė akis, sakydamas, „kad geriau matyti“. Gi mūsų partizanai daugiau nei dešimtmetį liejo ir liejo kraują, kol įsitikino, kad jų viltys sulaukti tariamos pagalbos iš svetur beprasmės. Jie ėjo į miškus ir žuvo kovodami. Gatvės grindinių raudos nenustelbė eteriję melą sėjančių balsų: „Laikykites! Kovokite! Išvaduosime balandžio 1-ąją. Ateisime jau 15-ąją...“ Taip per atstumą žudė mūsų tautą tie, kurie neturėjo nė gramo lietuviškojo patriotizmo ir nė miligramo islandiškos drąsos ir doros.

Petro laiškus Aldona gaudavo per partizanų ryšininkes. Buvo prašoma arba juos sunaikinti, arba gerai paslėpti. Laiškai išliko. Retsykiais – kartą arba du per metus – jie pasimatydavo. Susitikimai buvo sunkūs. Aldutė atvažiuodavo pas tetą. O iš ten kaimų ir pamiškių keliais ryšininkės vedavo ją dešimt ar dvidešimt kilometrų. Buvo net susigūsi plaučių uždegimu. Aldona prisimena:

– Aš iš vaikystės buvau silpnos sveikatos. O čia neretai tekdavo eiti per sniegynus, nakvoti palapinėse. Bet taip norėjosi pasimatyti, pakalbėti apie ateitį – juk mudu tikėjome, kad ji bus bendra ir graži. Mylėjome mes vienas kitą nekaltą jaunatviška meile, net pasibučiuoti drovėdavomės – taip jau buvome aukletai.

Rizikavo Aldona, važiuodama į šias keliones. Matė sunkų partizanų gyvenimą miške. Tačiau ir Kaune Aldonos, Lietuvos savanorio, policininko dukters, gyvenimas nebuvo saugus. Nepaisant to, Aldona, dirbdama Universiteto kadru skyriuje, kiek galėdama padėjo žmonėms: išduodavo fiktyvias pažymas, iš bylų išplėsdavo kompromituojančius dokumentus.

O partizanas rašė laiškus. „Laimė prabėga minutėmis, vargas nusidriekia metais“. Jų vargių nebuvo matyti pabaigos. Petras nepasinaudojo galimybe pasitraukti į užsienį. „Nepalaužė vargai ir pavojai – už Tėvynę ir mirt nebaisu!“ – rašė jis eilėraštyje, kurį visą gyvenimą išsaugojo vilnietė Aldona Baltušienė. Jis buvo skirtas jai ir prasidėjo prasmingu posmu:

Dar tuomet, kai pro beržą skarotą
Mums atrodė gelėtas dangus,
Supratau, kad širdis valdo protą...

Raseinių apylinkių partizanai: priekyje (kairėje) Seneckas – „Siaubas“, du nežinomi; stovi (iš kairės) Antanas Bakšys – „Klajūnas“, „Senis“, nežinomas, kapitonas Milasėvičius – „Ruonis“, nežinomas, Antanas Liesis – „Idenas“.

„Simas“

Brolis ir sesuo partizanai Albertas ir Alina Norkai, kilę iš Batakių. Kovojo „Vytenio“ – Ivanausko būryje. 1946 metų nuotrauka. Brolis žuvo, sesuo gyvena Kaune.

– Norėčiau dabar nors prie jo kapo pastovėti, pakalbėti su juo, ten gulint, – kalba Aldona. – Geresnio žmogaus už jį neįsivaizduoju. Bet kur jis, tas kapas?

Kapo nėra. Liko doro žmogaus, kovojusio ir žuvusio už Tėvynę amžinoji garbė ir trumpo gyvenimo, švystelėjusio meteoru, ryškus skrydis. Liko gyva dvasia, ikūnyta poezijos eilutėse, jo lyriniam dienoraštyje. Petras mėgo rašyti dainuojančią poeziją. Mylėjo gyvenimą ir žydinčias obelis tėvo sode. Labai mėgo gėles ir matė jas visur, netgi Tėvynės danguje.

Eilėraštyje „Motinai“, rašytame per 1945 metų Kūčias, poetas guodžia raudančią, iš namų išvarytą mamą. Prašo jos neradoti, kai žus sūnus, skindamas į laisvę kelią. Tai bus jo auka Tėvynei. Atsisveikindamas su mylima mergina, jis numato rūsčią ateities perspektyvą:

Klajosiu Tėviškės laukuose,
Jūs drasiai ginsiu kovoję.
Ir vieną kartą gal sužinosi,
Kad aš jau ties NKVD...

Eilėraštyje „Sesė“ dėkingas poetas apdainuoja tuos takus, kuriais saugiai vaikšto partizanai – jų neišdavė kovos sesė – ryšininkė. Kankinama. Niekinama. Ir nors:

Tave atskyrė šaltos grotos,
Už jų tu karžygė likai...

Impulsyvus (ir pranašiškas!) Alkupo eilėraštis „Tėvynei“. Dėl Tėvynės ir jos vaikų jam jokia auka nebaisi. „Niekada, – ar verkiu, ar juokiuos, ar dainuoju, nepamiršiu Tavųjų vargų“. „Net sapne apie laisvę svajoju“ – jautriai prisipažįsta poetas. Ir čia pat su kartėliu sako, jog kai tauta bus laisva – „atsiras daug balsingų kovotojų, siekiančių naudos ir pinigų“. Jis vadina juos parazitais.

Petras Bartkus – Priskelimo apygardos vadas („Sąžinė“, „Dargis“, „Žadgaila“) – poetas Alkupas ir du jo bendražygiai: šiauliškis Vytautas Šniuolis („Svajūnas“) ir jurbarkiškis Bronius Liesis („Naktis“) – poetas Eglis, vykdydami svarbią užduotį, 1949 metų rugpjūčio 13 dieną žuvo, išduoti Radviliškio rajono Užpelkių miške.

Vytauto Stašaitis teigimu, Petras Bartkus parašė tekstą plačiai žinomai dainai „Enkavediste, ką darai, ko mano tėviškę lankai“... Tai todėl po tų apsilankymų, po penkiasdešimt metų trukusios raudonosios audros, už Raseinių ant Dubysos užtekęs laisvės saulei, tik keli vienišai medžiai Alkupo tėviškėje kelia rankas į gelėtą Lietuvos dangų.

Katilius ir Dorfmanas stebino amerikiečių publiką

DALIA KUČENIENĖ

Jei 1992 metais smuikininkas Raimundas Katilius užkariavo publiką New York'e, Carnegie Hall, tai šiais metais kartu su pianistu Leonidu Dorfmanu ryškiai triumfavo Illinois, Indiana ir Michigan valstijose, amerikiečių koncertų salėse. Per dvidešimt dienų buvo atlikta keturiolika koncertų.

Tai pirmas įvykis, kada du Lietuvos menininkai plačia koncertų serija ne tik garsino Amerikos publikai Lietuvos vardą, bet kartu pasitarnavo amerikiečių organizacijoms. St. Joseph, Indiana, gimnazijos mokiniai šią vasarą yra kviečiami orkestrinėms gastrolemoms į Austriją ir Vokietiją. Koncertai buvo ruošiami sukelti kelionei lešas. Mokiniai, tėvai, mecenatai buvo užburti, publika net nesulaikusi pabaigos po kai kurių kūrinių sustojusi kėlė ovacijas. Po koncerto įvykusiame priėmimo mokinį styginis kvartetas, pagerbdamas menininkus, grojo klasikinius kūrinius. Vadovybė pakvietė menininkus sugrįžti kitą pavasarį. La Porte, Indiana, simfoninio orkestro direktoriatas, kuris globoja vieną iš koncertų, susilaukė iš mecenatų keturis tūkstančius dolerių paramos ir angažavo Katilių ir Dorfmaną ateinančiam sezonui. Po įvykusio koncerto Sawyer, Michigan, Flynn teatre, vietos spauda dėkojo menininkams, padėjusiems atidaryti duris naujai restauruotoms teatro patalpoms, kur įgirdo imponantišką programą. Ne vienas klausytojas išreiškė nuostabą, nesitikejęs tokio virtuozizmo.

Fushi ir Baum, garsios Stradivarius organizacijos pirmininkas, pasiklausęs Katiliaus įrašų, patikėjo jam 17-ojo šimtmečio Antonio Stradivarius smuiką, kuris vienu metu buvo Duškino nuosavybė, smuikininko, perrašiusio I. Stravinskio sonatas. Pirmininkas, atvykęs į Ganz auditorijoje suruošą koncertą, pareiškė, kad „tokių smuikininkų kaip Katilius nebeturime, tai senosios Rusijos mokyklos virtuozai, kurie visa aistra, be rezervų, atsiduoda muzikai“. Pats siūlė suorganizuoti koncertus, taip pat siūlė smuiką ir kitoms gastrolemoms. Aišku, tai susieta su reklama organizacijai, bet drauge ir neeilinis laimėjimas Lietuvos smuikininkui, patikint jam instrumentą, kurio yra naudojosi ir naudojasi pasaulinės garsenybės. Klausytojai, turėję progą išgirsti šį Stradivarijų – nepamirš istorinio išgyvenimo.

Del savaitgalių ir laiko stokos įvyko tik du koncertai lietuvių salėse, Pasaulio lietuvių centre,

Raimundas Katilius

Algimanto Žižano nuotrauka

Lemont, Illinois, kuriuo rūpinosi Lietuvių dailės muziejaus direktorė Dalia Štenienė (tą vakarą buvo sukelti pirmi penki šimtai dolerių Pasaulio lietuvių centro naujam fortepijonui), ir lietuvių evangelikų liuteronų Tėviškės parapijoje, Čikagoje. Šiuo koncertu rūpinosi parapijos valdyba, vyskupas Hansas Dumps ir Aldona Buntinaitė. Taip pat įvyko koncertas Maria High School, Čikagoje. Muzikė sėslė Teresė Papsytė galvojo, kad tai reta proga moksleiviams išgirsti Lietuvos iškilus menininkus. Iš moksleivių jaunatviško entuziazmo buvo ryškus, kad jos nuosirdžiai džiaugėsi koncertu, galbūt pirmą kartą išklausančias klasikinio repertuaro.

Trijų valstijų vietos spauda parodė daug dėmesio, kai kur per visą puslapį reklamuodama koncertus, o kai kuriais atvejais skirdama net dienraščio pirmus puslapius nuotraukoms ir pašnekesiams. Šioj reklaminei srity pasidarbavo Emilijus Hollenderis, kuris yra daug sumanumo parodęs, reklamuojant amerikiečių tarpe dailininką Viktorą Petravičių, ir su JAV LB Kultūros taryba per praėjusį Mokslo ir kūrybos simpoziumą suorganizavęs nepamirštamą rekordinį skaičių (16) lietuvių dailininkų parodų.

Katiliaus ir Dorfmano koncertai buvo kelių radijo stočių užrašyti ir Velykų sekmadienį ištiesai transliuoti tris valstijas apimančiomis bangomis. Tai

neįkainojama Lietuvai reklama. WFMT stotis pastoviai reklamavo Čikagos miesto bibliotekoje vykstantį koncertą, paminėdama, kad Katilius gros Stradivarijaus smuiku. WNUR stotis, kuri transliuoja iš North-western universiteto patalpų, paruošė pusantros valandos programą, skirtą moderniai muzikai. Čia Katilius su Dorfmanu pasisakė apie modernius lietuvių kompozitorius ir apie amerikiečio C. P. First „Katiliui parašyta kūrinį. Tose pačiose kedėse neseniai sėdėjo – Čikagoje besilankantis kompozitorius Pierre Boulez ir Čikagos simfoninio orkestro dirigentas Daniel Barenboim. Stotis pasiskelbė, kada pokalbis bus transliuojamas. Taip pat daug dėmesio menininkams skyrė Rytmečio ekspreso ir Vairo direktorius Raimundas Lapas, Margučio vedėjas Petras Petrutis ir Amerikos lietuvių radijo vedėjas Anatolijus Šlutas.

Įvairiose salėse įvairūs kompozitoriai, dirigentai ir muzikai dėkojo lietuviams menininkams, tuo pačiu atsikvėpimu išstardami Heifetz'o, Stern'o, Paganini, Perlman'o ir Katiliaus vardus.

Amerikiečiai kompozitoriai ir muzikai suruošė atsisveikinimą. Įėjus į patalpas, nedegė nė viena elektros lemputė, tik liepsnojo koks šimtas žvakių. Simboliškai norėjo jie padėkoti menininkams, atvežusiems tiek daug kūrybinės šviesos... Buvo siūlomi nauji planai: suruošti trijų dienų konfe-

renciją – skirtą Rytų Europos kompozitoriams, muzikams ir menininkams.

Buvo suruošta lietuvių atsisveikinimo vakariene Seklyčioje, Čikagoje, kurioje dalyvavo kultūros-muzikos gerbėjai ir Lietuvių fondo valdyba. Prie įvykio pasisėkimo nuosirdžiai prisidėjo: Birutė Jasaitienė, Alė Stepanavičienė ir Stasys Baras. Susirinkusiųjų ir Lietuvių fondo finansiskai buvo paremti menininkų reprezentaciniai koncertai Amerikoje.

Muzikos kritikas R. Dure „Arkus Herald“ po koncerto rašė: „Publika išgyveno dviejų virtuozų koncertą, jie sugebėjo groti kaip vienas, nepaaukojant muzikinio integralumo. Solo pasąžai plaukė iš smuiko fortepijono link ir vėl atgalios, publikai net nebejauciant, kad įvairavo instrumentai“.

Šiuo metu, kai išsivija ieško naujų veikimo iššūkių, lietuvių profesionalų pristatymas amerikiečių publikai galėtų būti kaip viena iš egzistavimo prasmų. Šia linkme reikėtų puoselėti, organizuoti ir veikti – garsinant Lietuvos vardą. Labai taikliai vienas amerikietis žurnalistas pažymėjo, kad tokie menininkai yra mūsų tautos kultūriniai brangakmeniai (cultural jewels). Buvusių koncertų dalyviai rinkosi ne iš pareigos ar kokių sentimentalumo jausmų, o grynai tam, kad išgyventų muziką. Tai atlikėjams yra pats didžiausias įvertinimas ir universalus pripažinimas.

Tokie ar panašūs kitataučiams renginiai galėtų nešti tautai daugiau garbės, negu nežinia kur aklyčių ir nebylių akligatvinių vedanti politika. Viename iš pokalbių su amerikietiu žurnalistu Raimundas Katilius pasakė: „Politika niekada neįtaigauja meno, nes meną kuria menininkai“. Nemeluotas menas visada buvo ir visada liks galingas ir stebuklingas.

Pokalbis su Virgilijum Noreika

(Atkelta iš 1 psl.)

garso scenose. Gi Lietuvos reprezentacijai, šį pasikalbėjimą vedusio nuomone, tai būtina.]

— Yra pasklidusi nuomonė, jog operos solistai nemėgsta dainuoti, pavyzdžiui, Schubert'o dainų. O kaip Jūs?

— Aš dainuoju ne tik Schubert'o, bet ir kitų kompozitorių „leaders“, kaip kad turbūt jūs

Alvydas Bausys

PAKELIUI

I

Plešioji atmintis kabinasi nagais
į daiktus, įvykius ir žmones,
lyg bitė, siuvanti po pievą
nuo vieno žiedo kuo greičiau
prie kito, paskui — į avilį atgal,
kol pievą žydinti jos neatstūmė.

II

Daug vaikų ir žmonių ir senelių
iš kraštų tolimu ir pakrantės
žvejų palikuonų renka gintarą
lašas po lašo... Bet kurgi jie
renkasi tam, kad atkurtų
kadaise sugriautus gintaro rūmus?

III

Kaip Saulė teka tik už savojo
vienintelio dangaus, taip meilė
neatleidžia nusivylusiems ir vėjas
brėkstant taip liūdnei nutyla, tarsi
negero kažin ką pasakęs būtų.
— Ar sušilai...?

IV

Kas gi šaudo per šitokį vėją
iš lanko — čia reikia ginklų
sunkesnių...! Vakara, pažūrėjus
į mus, Saulė rausta iš gėdos,
mąnydama — Kas gi bus? —
kai užleis horizontą tamsai.

V

Akmenukai po Saule amžiams
lieka tokie, kokius juos išplovė
jūra. Tik patys jauniausi ne-
atskiria jų akimis nuo gintaro.
O iš bevadės žemės pėdos šaltinis
teka, o vanduo skaidresnis net už
Saulės zuikio aki.

VI

Ir džiaugsmas neštis troškuli
ir būti alkanam ir eiti, tik eiti
tuo keliu, kurs rodo veda link
pirmųjų girtuoklės uogų
apsvaigintos giraitės; jų kvapas
pirmas kreipinys: Ar sušilai...?

VII

Ir štai dabar iš nerūdijančių
šarvų du raudoni gaidžiai vis
lesu pernykštes sėklas tyliai
mirusiųjų obuolių. Tai laisvė
turtėti save ir laisvė nebūti, —
vienintelė akmenų patirtis...

VIII

Tėra vienintelis užraktas prie
išsvajotosios tuštumos,
nes eidamas pirmyn dar nežinau,
nuo ko ir kam reikės tau
perduoti linkėjimus
šaltajam sapne sutiktiesiems.

NOSINĖ

Sukrūvinta niekieno nosinė
ant laiptų Vilniaus stoty, kur
aukštyn ir žemyn kas
minutę prasilenkia koksai
tūkstantis buvusių ir
būsimų keleivių, ji dabar
panaši į drugelį, nespėjusi
sudžiūti savo traukiny,
bemojuodama išvykstantiems
amžiniams rusų naujokams,
sugrįžantiems iš šiltų kraštų
pas išbadėjusias keikūnes
savo motinas, galgi duos
jos palest nors saulėgrąžų,
nes jau ima sukti vidurius
nuo vokiško Pedigreenpall,
kai užkandį pabaltietišką
naminukę — oi, kaip norisi
verkti arba nors pasisaudyti...

Sukrūvinta niekieno nosinė
mėtos ant laiptų stoty,
panaši į drugelį,
sudžiūvusį amžinos
gimnazistės — istorijos —
vadovėlyje; ak, tos
senmergės, tik pamanykit,
apsiverktų pakelusios —
bet jina, kekšė Istorijs,
ne: ką tik baigėsi
menstruacijos, galima bus
pasilinksminti su
nuoriškais, ta pati
naminukė ir tas pats
„šuns džiaugsmelis“...

Tai kokia čia poezija,
jeigu gauni i nosį netgi
už tai, kad tuščios kišenės...?
Tai kokia čia istorija,
jeigu naktį pašals ir
krūvinoji nosinė
ant laiptų Vilniaus stoty
sušals ragau, bus nuspirta
šalin, aukštyn arba žemyn...
Tai koks gi čia drugelis —
Kas gi laukia pavasario,
nugulęs visiems skersai tako?..

Stebėjimas — tai stabiligės ištiktas
pavydas viskam, kas už lango,
už upės, už miško ribos,
viskam, kas po laiko drabužiais,
po nuleistais vokais ir po oda...

Tai — nukritus ant žemės ranka,
tai skruzdžių gyvenamas paukščio
sparnas kur nors atokiau
nuo pelkės draustinio ribų, tai
sargas, nusitaikęs i savo šešėlį.

Ką gi mato tos amžiais laukiančios
akys, mėnulio rūke praradę spalvas?
Kas gi laiką matuoja vien šešėlio
ratu, vien aplinkui save, kur jau
nieko nėra, dar nėra, arba — nebe-
bus?

Alvydas Bausys yra baigęs Maskvos VGIK'ą, kino scenarijaus specialybę. Dirbo Lietuvos kino studijos Dokumentikos skyriuje. Šiuo metu yra Valstybinio dramos teatro Vilniuje Literatūrinės dalies vedėjas. Yra sukūręs vieną pjesę, kuri buvo pastatyta Valstybiniame dramos teatre, Vilniuje.

Raimundas Katilius ir Leonidas Dorfmanas

turėjote mintyje. Mano repertuaras yra Grieg'o, Schumann'o, Mahler'io, Brahms'o ir kitų „leaderiai“. Aną kartą Čikagoje gi dainavau Schubert'o „Serenadą“. Esu įdainavęs berods 500 jų radijui, o šiaip jų esu dainavęs jau daugiau kaip tūkstantį. Tad ir šis žanras man ne svetimas.

(Su Virgilijum Noreika kalbėjosi Vytautas Radzius.)

KNYGA APIE PASVALĮ

Pasvalys įkurtas 1497 metais, todėl nebe už kalnų miesto 500 metų jubiliejus. Jį pasitinkant yra ruošiamas knyga, kuri, pasak Pasvalio rajono valdytojo pavaduotojo kultūros reikalams Albino Kazlausko, galėtų vadintis „Pasvalys: kraštas ir žmonės“ arba „Pasvalio kraštas“. Knygos sudarytojai būtų: E.

Matuzevičius, A. Kazlauskas, galbūt ir istorikas E. Motieka. Būsimai knygai rašinius jau įteikė arba baigia: A. Miškinis, E. Vozniuskas, P. Vasinauskas, P. Mikelinaitis. Į prakymą parašyti apie savo kelią į kūrybą ir kūrybos apvalga per tėviškės prizmę pirmasis atsiliepė E. Matuzevičius. Jis parabė ir apie E. Brazdionį, ir kaip jo poezijoje atsispindi tėviškė.

Dainininkui Stasiui Povilaičiui – aukščiausias įvertinimas

EDVARDAS ŠULAITIS

Lietuvos estrados karaliumi vadinamas dainininkas Stasys Povilaitis yra gavęs daugybę pažymėjimo ženklų bei premijų. Šis 47 metų amžiaus dainininkas, profesionalioje scenoje dainuojantis jau 25 metus, užkopė ilgą kelią savo karjeros laiptais ir visą laiką jį lydėjo sėkmė. Ypač po to, kuomet jis susibūdinavo su „Nerijos“ ansambliu (jame išdainavo 11 metų) ir čia pasiekė savo šlovės viršūnę. Tada jis tapo „Vilniaus bokštų“, lenkų dainos konkurso, Baltijos kraštų konkurso – „Liepojos gintaro“ laureatu. Jaunimo gretų žurnalo skaitytojų 1974-1975 metų laikotarpiu išrinktas į populiariausių Lietuvos žmonių dešimtuką (šalia krepšininko Modesto Paulausko, operos solisto Virgilijaus Noreikos, rašytojo Justino Marcinkevičiaus). 1992 metais jam buvo įteikta Antano Šabaniausko premija, kurią iki šandien Stasys Povilaitis labiausiai vertina.

Tačiau šių metų vasario mėnesį iš Lietuvos atėjo žinia, kad Stasys Povilaitis apdovanotas dar viena nauja premija. Šią premiją plačiai pažyrėjo Lietuvos spauda kovo mėnesio pradžioje. Ta premija dainininkui paskirta „už lietuvių nacijos formavimą“. Apie tai Lietuvos ryto dienraštyje buvo taip rašoma:

„Didžiudamas ir brangindamas A. Šabaniausko premija, Stasys Povilaitis dar nežinojo, kad tai – antrą kartą į šlovės vieškelį įžengusio artisto tik pirmas įvertinimas. Liaudyje jau

Stasys Povilaitis per savo koncertą Akademiniame dramos teatre, Vilniuje, šių metų sausio 31 dieną. V. Kapočiaus nuotrauka

seniai kaupėsi ir koncentravosi begalinis meilės ir sentimentų debesys, kuris anksčiau ar vėliau turėjo praplūpti. Tai ir buvo Naujosios komunikacijos mokyklos (NKM) metinė premija „Gintarinė palmė“, kurios pini-ginė išraiška – 1.000 litu, lietuvių nacijos formavimą“.

Tokiu būdu vasario 27 dieną

Vilniaus senamiestyje esančiame viename populiariausių sostinės klubų „Lange“ Stasiui Povilaičiui buvo įteiktas pats aukščiausias prizas – keramikės O. Gri-gaitės sukurta „Gintarinė palmė“, paveikslas, kitų suve-nyrų ir 1.000 litu. Čia daini-ninkas atliko beveik dvi valandas trukusį savo senųjų dainų kon-

Valdo Adamkaus paskaita: „Išėjimo ir Lietuva“

Balandžio 29 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje, Valdas Adamkus skaitys paskaitą „Išėjimo ir Lietuva: nuo žmonių tarpusavio santykių iki gamtos taršos“. Šia paskaita muziejus pradeda ciklą paskaitų, skirtų šiai komplikotai problemai.

Valdas Adamkus bandys palyginti dvi pagrindines lietuvių imigracijos į Ameriką stadijas. Pirmoji prasidėjo apie 19 amžiaus vidurį, ir šio transatlantinio egzodo pagrindinė priežastis buvo ekonominė. Laikotarpyje po Pirmojo pasaulinio karo Amerika buvo tapusi ketvirtos lietuvių tautos dalies centru.

Kita lietuvių imigracijos į Ameriką banga prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo. Ši nauja egzoda iššaukė grynai politines priežastis. Sukeltas buvo ištisas mechanizmas Lietuvai išvaduoti. Tuo pačiu metu pati Lietuva žiūrėjo į užokeaninę išėjimą kaip tautos laisvės įkūnijimą ir tėvynės išlaisvinamąją jėgą.

Tačiau, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, netekus jun-

Valdas Adamkus

giantis grandies tarp abiejų lietuvių centrų, netikėtai iškilo aštrus santykių įtempimas. Valdas Adamkus charakterizuos lietuviškumo aspektus Lietuvoje ir išėjimoje, o taip pat bandys išaiškinti šių aspektų priežastis, istorines šaknis.

Skirtingos politinės, ekonominės, buitinės bei gamtinės

certa. O kaip spauda rašo, „Lango“ klube „buvo tiek meilės, susižavėjimo ir kitų kilnių aistrų, kad jei kas būtų turėjęs jos matavimo aparatą, St. Povilaičio gerbėjai patektų į Guinnesso knygą“.

Apie Stasi Povilaičių būtų galima daug rašyti. Tai turbūt vienintelis ir nepakartojamas lengvosios muzikos dainininkas Lietuvoje pokario metais. Daug kas jį lygina su prieškariniu Antanu Šabaniausku, kuomet lietuviškoji estrada tada žengė pirmuosius žingsnius. Dar ir šian-

dien Stasio Povilaičio lyrinė, tradicinė muzika yra populiari – jos dar nepajėgia užgožti nė trankusis rokas ar iji panaši. Ir šandien jis yra pats populiariausias dainininkas Lietuvoje, reguliariai koncertuojantis įvairiose Lietuvos miestuose ar net miesteliuose.

Pernai rudenį jam pasitaikė proga į JAV bent trumpai užsukti kitais reikalais, tad Čikagoje ir Lemonte greitomis buvo suorganizuoti koncertai. Apie juos keli šilti rašiniai įdėti ir *Draugo* kultūriniam priede (čia ypač puikus buvo aktorius Petras Steponavičius rašinyje apie dainininką). Tada Stasys Povilaitis pažadėjo kitais metais (taigi 1994-aisiais) čia vėl atvažiuoti. Taip jis ir padarė ir jau nuo balandžio mėnesio pradžios koncertuoja JAV lietuviams.

Balandžio mėnesio pabaigoje Stasio Povilaičio susilauksime ir Čikagoje ir čia Jaunimo centro didžiojoje salėje balandžio 30 dieną jis duos savo dainų koncertą, kuriame bus daug praeityje jo dainuotų dainų, o taip pat ir naujųjų. Į kelionę dainininkas pasiėmė savo naujai įrašytą garsinių kasetių su puikiais kūriniais, pavadintų „Aidi, aidi“. Iš tikrųjų šis pavadinimas yra simbolinis, nes jo dainuojamos dainos dabar aidai turbūt kiekvienoje lietuvių šeimoje tėvynėje, jos jau stipriai pradėjo aidėti ir išėjimoje, kur tik gyvena mūsų tautiečiai. Ne be reikalo jis yra gavęs įžymią premiją už „lietuvių nacijos formavimą“ (gal geriau būtų lietuviškesnis pavadinimas – „už lietuvių tautos formavimą“?).

niekada nebūtų taisę Donelaičio, kuris buvo parašęs:

*Salti pramonės su ledais
sugaisti pagavo,
Ir putodams sniegus visur
šūda pavirto.*

Motiejus Valančius ar Vaižgantas kai kuriais savo posakiais taip pat būtų papiktinęs ne vieną šventėivą. Aš – ne vyskupas, ne kanauininkas, todėl ir buvau vainikuojamas už per dažną to š... vartojimą „Barakudose“. Pasi-dėjau ant stalo rankraštį ir perversęs radau, jog ši kai kam didžiai nemalonų žodį esu paminėjęs tik vieną vienintelį kartą:

„Avis arba avinas, kai ilgiau pabūna prištis, jį gali paleisti – vis tiek nuo kuolo toli nenueis. Jei ir kuolo nebus, aplink kupsta ar karvašdį vaikščios ratu“.

Nemanau, kad spektaklio režisierius Petras Maželis kas nors būtų pridėjęs nuo savęs. Atvirkščiai – jo patiriamas išbraukiau kai kurias pipiringas žemaitiškas. Vienas komedijos personažas netgi demonstruoja savo išradimą („Vyte, pazirink bitę“), kuris tariamai sukaupia betiksliai išseikvojama pykčio ir keiksmų energiją.

Tas mano tautiečių šventėiviskumas, be abejo, padės man labiau subalansuoti savo simpatijas, nuomonę apie šauniąją mūsų išėjimą. Nuoširdžiai dekoju savo kolegai Algirdui Landsbergiui už donkichotišką pastangą mane apginti. Abudu matom, kad graudenti, gąsdinti, marinti nuoboduliu kur kas lengviau, negu mėginti pajaukinti, palinkinti žmones. Apgailėstauju, kad dėl pikto recenzijų kai kurių miestų lietuvių bendruomenės nebeįsijauja kvietimo LA vaidintojų į savo sceną.

O lietuvių maža ne vien dėl to, kad jų mažokai gimsta. Mes taip savusius auklėjame ir mylim, jog jau ne vienas, gimęs lietuviu, atsiduso ir ilgainiui nustojo juo vadintis.

Kazys Saja
Vilnius, Lietuva

aplinkybės iš dalies lemia žmonių galvoseną ir elgesį. Vienas iš charakteringiausių bruožų yra gamtos tarša. Tarša Lietuvoje tapo tautine nelaime.

Paskaitininkas ypač kreips dėmesį į problemas, kurias sprendžiant, sutampa abiejų pusių nuomonė, bet taip pat išryškins aplinkybes, kuriose dažnai vyksta aštrios kolizijos ir nesutarimai tarp dviejų mentalitetų: lietuviškai-amerikietiško ir susiklosčiusio Lietuvoje po Antrojo pasaulinio karo. Atsiranda net nuomonių, kad daugeliu atvejų šis reiškinys primena skirtingumo tarp dviejų atskirų tautų. Apibūdinamas šios trinties psichologinius aspektus, Valdas Adamkus bandys numatyti, kokio pobūdžio santykiai ateityje susidarys tarp abiejų lietuvių centrų.

Prelegentas taip pat išskels sudėtingą išėjimo egzistencijos problemą. Ar ši žmonių bendruomenė turės iširti Amerikos „melting pot“, ar pasikeitus aplinkybėms bandys ieškoti naujų kelių savo etninės verty-

bėms išlaikyti?

Valdas Adamkus yra vienas iš tų išėjimo veikėjų, kurie geriausiai yra pasiruošę atsakyti šioje paskaitoje kelsimus klausimus. Jis asmeniškai susidūrė su psichologinių bruožų ir elgesio skirtingumais tarp Lietuvos ir Amerikos lietuvių, įskaitant ir abiejų pusių vadovus. Jis yra giliai įsitrukęs į lietuvišką politinę veiklą. 1993 metais Lietuvos prezidento rinkimų metu jis buvo Stasio Lozoraičio kampanijos pirmininku. 1989 metais jam buvo suteiktas Vilniaus universiteto garbės daktaras. Jis yra aukštas Amerikos vyriausybės pareigūnas, Environmental Protection Agency Midwest Region direktorius. 1985 metais prezidentas Reagan suteikė jam Distinguished Executive Presidential Rank Award – aukščiausią apdovanojimą, kuris gali būti suteiktas valstybinės civilinės įstaigos pareigūnams.

Po paskaitos bus vaišės.

Ši paskaita yra remiama Illinois Humanities Council, the National Endowment for the Humanities, the Illinois General Assembly.

Amžinoji versmė

Ateinanti penktadienį, balandžio 29 dieną, 7 v.v. Čiurlonio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, bus atidaryta Rimanto Dichavičiaus fotografijos darbų paroda „Amžinoji versmė“. Paroda vyks nuo balandžio 29 iki gegužės 5 dienos.

Lietuviškajam *Ievos* žurnalui, pristatant jo kūrybą, Rimantas Dichavičius rašė:

„Ieva – visų moterų apibendrintas vardas.

Visos Jūs Ievos, tik kiekvienas iš mūsų kuria savąjį Ievai papildomą vardą.

Kas gražiausia ir brangiausia šiame pasaulyje – viskas po jūsų kojomis.

Skambiausi ir švelniausi žodžiai per ištisus amžius supinti Poezijos (sielos šauksmo) vainikus.

Nors poetai tūkstančius metų rašė, menininkai akmenyje ir drobeje ieškojo formos ir spalvos ir linijos...

bet taip ir nesurado Tau pri-lygstancios...

Nes tu pradžių pradžia.

Nes tu Amžinoji versmė.

Tu ta pati ir visados kita.

Tu keitiesi kas akimirka. Tu žėri kaip vaivorykštė visom spalvom.

Tu spindi kaip brangakmenis nuo mažiausio virptelėjimo.

Ir mes šiandien, tarsi tie amžiniai Meno Sizifai,

ieškome to stebuklingo vienintelio žodžio, vaizdo...

Ši Rimanto Dichavičiaus

paroda tarsi savotiškas tęsinys jo anksčiau sensacingai pasirodžiusios knygos *Žiedai tarp žiedų*, o vėliau ir parodos tuo pačiu pavadinimu. Lyg aidas jo paties žodžiams:

*Per Žiedus – į Grožį
Per Grožį – į Meilę
Per Meilę – į Tiesą
Per Tiesą – į Laisvę
Per Laisvę – į Kūrybą
Per Kūrybą – į Dievą*

Klestintis ir kartu trapus jaunystės ir gamtos žydėjimas čia nepastebimai perauga į lyriškai-filosofinį pačios savęs suvokimą laike ir erdve, kur reikšmingo daugiabraiūniškų vizijų kaita suteikia kiekvienam paveikslui savarankišką simbolinį užbaigtumą.

Iškart imponuoja kūrinių forma, jų atlikimo būdas. Tai unikali autoriaus atrasta technika, kurioje organiškai susijungia tapyba, fotografija ir grafika. Prie visų darbų autorius ilgai ir preciziškai dirba, kad išgautų tą magišką jį švytėjimą.

Tarptautiniame Meno ir fotomeno festivalyje, kuris vyko Vokietijoje, Heidelberg'o mieste, 1992 metais, Rimanto Dichavičiaus darbas „Ramybė“ tapo tarsi viso festivalio simboliu, pappuošęs katalogo viršelį. Be to, ši paroda eksponuota Olandijoje 1992 ir Paryžiuje 1993 metais.

Autorius numatęs ir toliau tęsti šią pradėtą darbų seriją, kad vėliau ji galėtų būti sujungta vienoje knygoje.

Rimantas Dichavičius

„Muza“

Nuomonės ir pastabos

Kodėl rusų tiek daug, o lietuvių tiek maž

Jeigu šis klausimas sudomino jus, iš anksto susitarkim, kad nebūsim šventėivos, neskubėsim išmesti nepatinkančio žodžio iš dainos apie mūsų gimtąją kalbą.

Iki šiol nežinomas man geradaris yra užsąkęs *Drauga*, kurį gaunu su nemažu paveldavimu – visos savaitės numeris viename voke. Vartydamas šį platų dienraštį (kuris pernai išspausdino ir mano trejetą straipsnių), patyriau, jog nenorom būsiu priviręs košės – minėtasis *Draugas* srebja srebja ir niekaip neišsrebja. Vis nenutyla atgarsiai apie Los Angeles Dramos sambūrio parodytą spektaklį „Barakudos“. Gal man, kaip autoriui, nieko nežinantiesiems apie šį veiklą vertėtų paaiškinti, kuo užtaisyta toji „bomba“, ir tuo pačiu šį bei tą pasakyti tulžingiems mano kritikams?

Aš pats maniau, jog šis veiklas bus labiau panašus į lietuviško darželio bijūną, koki seniau kaimo bernai užsiokisdavo sau už kepurės „Barakudų“ pagrindinis veikėjas Antanas Girdžius kadaise buvo toks bernas, dabar jau pagyvenęs ir pasiturintis Amerikos pilietis. Trumpiau šnekant, šią komediją parašiau iš dekin-gumo nemažam būriui savo bičiulių Kalifornijoje ir iš pagarbos bei simpatijų šauniam, stabiliam Los Angeles Dramos sambūriui. „Barakudų“ spektaklio, deja, negavau pamatyti, todėl mano polemika su kritikai gali pasirodyti tokia pat nekorektiška, kaip ir jų puolimas, nepaskaičius komedijos teksto.

Šiaip ar taip, aišku tik viena: teatrui rašančio lietuviu (ir dar aštraliau, pyragai“ vakar ir šiandien lieka tie patys, nepaisant tų smulkmenų, kad jau nebėra bolševikinės cenzūros, ir triukšmas dėl naujos komedijos

sklinda ne Lietuvoje, o Čikagos lietuviškoj spaudoj.

Tačiau pradžioj jums žadėjau papasakoti, kodėl lietuvių tiek maž...

1957 metais, dar tebestudijuodamas, buvau parašęs trejetą linksmy komedijų. Pirmosios dvi per daug neužkliuvo, o dėl trečiosios, „Septynių ožkėnų“, susilaukiau grėsmingų kaltinių, jog ižeidžiau darbsčius kolūkiečius, apjuodinau šviesią tarybinę tikrovę. Spektaklis Klaipėdos dramos teatre, į kurį plaukė žiūrovai iš visos Žemaitijos, buvo uždraustas. Vilniuje netrukus buvo suruoštas jungtinis kūrybinių sąjungų plenumas (rašytojai, dailininkai, kompozitoriai). Visi buvo vanojami, bet pagrindinis atpirkimo ožys buvau aš, maniau dabar nuo manęs jie lups septynis kailius.

Vakare, plenumui pasibaigus, visų trijų menų korifėjai ir svečiai iš Maskvos susirinko paužti į „Neringos“ kavinę, kuri tuomet buvo laikoma reprezentacine. Kai visi gerokai įsilinksmo, nuo stalo pakilo įraudes ir apsunkęs Telesforas Kulakauskas. (Jeigu jis nebūtų pasinėšęs į grafiką, būtų galėjęs tapti garsiu komiku.) Vyras kaip mūras, vešlus tetules veidas, ir plonas, tarytum vaikiškai naivus balselis. Atsistojo Telesforas prie sruvenančio kavinės fontanelio ir kreipėsi į liaudį, išskeldamas tiems laikams be galo rizikingą klausimą:

– Ar jūs žinot, draugai, kodėl rusų tiek daug, o lietuvių taip maž?

Vieni apsimetė, jog neišgirdo, kiti nuščiavo, apmirė. Saugumo uosliai pastatė ausis arba paslaugiai išvertė klausimą didiesiems broliams.

– Jūs paklauskite, kaip lietu-

viai keikiasi, – porino toliau Kulakauskas. – Kad tave perkūnas! Kad tu kur skradžiai! Velniai tave griebtų! Kad tave kur zuikiai subadytų! Žaltys nusmaugtų... Kad tu sudegum! Kad tu visą amžių iš algos gyventum! Argi ne taip? O rusai – „ziop ziop vašu matj“... Nuo to, kaip žinot, vaikų vis daugiau ir daugiau.

Štai toks amžinatilsj Telesforo Kulakausko atsakymas. Bet aš jį dar mėginsiu papildyti.

Praėjus dešimčiai metų, gavau leidimą aplankyti Kalifornijoje gyvenantį broli. Ta pačia proga dar aplankiau New York'ą, Boston'ą, Čikagą, pamaciau keletą amerikoniškų spektaklių ir pramoginių koncertų. Buvau paširpes begėdiškiaisiais žodžiais ir gestais, kurie visai nekele žiūrovų pasipiktinimo.

Dabar kas vakarą per tris Lietuvos TV kanalus skamba tie angliški „fakai“ (studijuodami mes taip sutrumpintai vadinavom fakultetus. Mano „fakas“ buvo lietuvių kalba ir literatūra).

Amerikoniškų filmų dialogai verčiami į mūsų kalbą: sako „su-knistas“, „sušiktas“ arba „sumautas“. Išeina, kad mano kritikams šie žodžiai kliūva labiau negu angliškiesiems, kasdieną girdimi originalai? O gal tai nenu-maldomas noras žūt būt „sumauti“, „apknisti“ šalia išdygusį broli lietuvi?

Kai tada sugrįžau iš savo jaun-dinančios kelionės po JAV, Jonas Jurašas Kaune šauniai pastatė bene patį įžiliausią mano veiklą „Mamutų medžioklę“, kuris galiausiai taip pat buvo uždraustas. Tasyk pylos gavau net iš amerikono Gedrimo, kuris vienam išėjimo laikrašty mane sutarsė straipsnyje „Saja medžioja mamutus“. Mūsų tėvynainiui pasirodė, kad aš užsimojau pasi-šaiptyti iš „mamutų“ Amerikoje. Dabar paaiškėjo, kad jų iš tikrų-ju esama ir šiaurės, ir anapus. Žemačiai turėtų labiau mane suprasti – tai dori, kantrūs, tačiau liežuvingi žmonės. Jie